

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กีฬากระบี่กระบองนับได้ความวิวัฒนาการอันยาวนานควบคู่กับวิวัฒนาการทางการรบของไทย และกีฬากระบี่กระบองนั้นเป็นกีฬาประเภทต่อสู้ป้องกันตัว ซึ่งดัดแปลงมาจากลักษณะและรูปแบบของการรบในสมัยโบราณ ภัยเหตุอันสำคัญที่สุดในการรบก็คือ ศาสตร์อาวุธต่าง ๆ รูปแบบของการรบ การจัดตั้งกองทัพบก เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องมีความรู้ และต้องมีการฝึกฝนเพลงอาวุธ การต่อสู้ด้วยอาวุธ การต่อสู้ด้วยมือเปล่า เพื่อต่อสู้กับชาติศัตรูที่มารุกรานชาติไทย

อาวุธในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยนั้นทำจากหินและกระดูกสัตว์เป็นสำคัญ ต่อมาจึงค่อยวิวัฒนาการมาใช้โลหะจากแร่ธาตุ นำมาประดิษฐ์เป็นอาวุธ ในสมัยก่อนที่จะตั้งกรุงสุโขทัยเป็นเมืองหลวงนั้น หลักฐานที่แสดงถึงรูปแบบของอาวุธที่ใช้ในการรบพบได้จากภาพปูนปั้นเล่าเรื่องประติมากรรม อปทานเจดีย์ หรือภาพแกะสลักตามระเบียง หรือทับหลังของประสาธน์ อาวุธที่พบบ่อยก็คือ ทวน ธนู หน้าไม้ หอก ง้าว พราหมณ์เก็ก เป็นต้น

สมัยสุโขทัยนั้นชาติไทยเราได้คิดประดิษฐ์อาวุธออกมาเป็นรูปแบบต่าง ๆ จักกระบี่กระบอง ผู้เขารวมรบออกเป็นหมวดหมู่ขึ้นเป็นกองทัพบก และมีชื่อเรียกหมวดหมู่หรือกองนั้น ๆ ตามลักษณะอาวุธที่ไหม้พระมหาทักษิณทรงเป็นผู้นำ อาวุธก็เป็นสัญลักษณ์ของชาติกันรบซึ่งต้องประกอบไปด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงนิพนธ์ถึงความสำคัญของอาวุธไว้ว่า

ลัทธิที่ใช้น้ำล้างอาวุธเป็นน้ำสาบานนี้ ก็น่าแปลกที่เกิเกิดขึ้นด้วยการทหารเป็นพิธีของชาติเดียวหรือกษัตริย์ที่นับว่าเป็นชาติในจำพวกที่หนึ่งของชาติซึ่งแบ่งกันอยู่ในประเทศอื่นเคียด... เหตุว่าชาติเดียวเป็นผู้อธิษฐานหาเลี้ยงชีพด้วยคมอาวุธนี้ จึงเป็นเทคน

หึ่งปวงยำเกรงมากกว่าตระกูลอื่น ๆ คนหึ่งปวงจึงมักเลือกตระกูลศักดิยะขึ้นเป็นพระราชา
 ควบคุมความเข้มใจหรือความจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งมากกว่าที่จะเลือกตระกูลอื่น ๆ ...
 ก็เพื่อชาติศักดิยะถือว่าคุณาวุชเป็นทางหากินเข่นนี้แล้วก็เป็นถาวรจำเป็นที่จะเสาะแสวงหา
 ศาสตร์ราวที่เป็นอย่างดีพิเศษสำหรับตัวที่จะโคไซให้คลองแคววมคังประสงค์ อาวุช
 นั้นยอมเป็นที่รักยิ่งกว่าทรัพย์สินสมบัติอื่น ๆ ไม่มีวางทางกายเลยเป็นทาน และเมื่อถือเอาวุชนั้น
 ไปทำบุญสงครวมกับโคโคชัยชนะก็ยอมถือเอาวุชนั้นเป็นของที่มีคุณวิเศษ เมื่อมีเหตุการณ์
 อันใด ซึ่งควรจะต้องประกอบให้เห็นโคเป็นอัครรยกพาให้เห็นโคว่า อาวุชนั้นมีสิ่งซึ่งสิ่ง
 รั้งมาเป็นเครื่องช่วยกำลังตัวที่จะประหัตประหารแก่ศัตรู เมื่อมีโยโคมาอนนยอมยินยอม
 อยู่ในใต้อำนาจ จึงโคเอาวุชนั้นลวงนำให้กินเป็นกับกับคำสาบานเพราะเชื่อว่าวุชนั้น
 ก็สามารถที่จะลงโทษแก่ผู้ซึ่งคิดประหัตร้ายตนใต้อำนาจหนึ่ง เพราะรักเกือบจะเสมอด้วย
 ตนเองและวางอยู่ไกล ๆ ตัวที่จะหนีบงายกว่าสิ่งอื่น ๆ จึงโคหนีบวุชนั้นออกมาให้ผู้ซึ่ง
 มายินยอมอยู่ใต้อำนาจคำสัตย์...

หลังจากที่สมเด็จพระวรมาริบัติที่ 1 พระเจ้าอุทองทรงสถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้นใน
 พุทธศักราช 1993 แล้วพระมหากษัตริย์องค์ต่อมาพระบรมราชาธิราชที่ 1 ทรงสามารถรวม
 กรุงสุโขทัยเข้ากับกรุงศรีอยุธยาได้ ในระหว่างที่กรุงศรีอยุธยามีอำนาจอยู่เป็นเวลา 419 ปีนั้น
 ได้มีการรบพุ่งกับประเทศเพื่อนบ้านเช่น พม่า กัมพูชา และญวน อาวุชจึงมีความสำคัญยิ่ง
 อาวุชในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นนี้เท่าที่มีหลักฐานปรากฏว่ามีอวูช คือ เสไล คาม เช่น
 แพน หอก ปืนยาว แหวน หลาว ปืนไฟ โคมร ดังบทโคลงในลิลิตยวนพ่ายที่ว่า

ปืนยาอาษาเบื่อง่วน	ขันแชน แก่งแธ
หอกคามแหวนหลาวหลาย	สำแกล้ว
ปืนไฟอรุเคม	กัมมอยู่
อำมรารบงร่อยแล้ว	เชื่อนชนนา

¹ กรมศิลปากร, พระราชพิธีสมโภชเดือนพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
 เจ้าอยู่หัว, (พระนคร : แพร่พิทยา, 2514) หน้า 202-205.

011173

หว่านหมี่แมว
 หอกคามโตมรรยง
 และสารสำหรับทอง
 เสโลเซนข้างคาง

โดยคยร คานแธ
 รอมซาง
 เมืองมี
 ไชววิน¹

จะเห็นได้ว่า นมทั้งแก่งรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา อาวุธที่ใช้ในกองทัพไทยได้ถูก
 ประดิษฐ์คิดค้นให้มีรูปร่างลวดลายเหมาะสมกับประโยชน์ในการใช้มากขึ้น กล่าวคือทั้งความ
 งามและความน่ากลัวไปพร้อมกัน

จากบันทึกของนายนิโคลาส แชรแอส ซึ่งเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระ
 พระนารายณ์มหาราชได้บันทึกเกี่ยวกับอาวุธของทหารไทยว่ามี ปืนยาว ทาม หอก ลูกดอก
 ขนุ และปืนใหญ่² ซึ่งตรงกับรายที่บรรยายถึงวิวัฒนาการของทัณฑ์แสดงถึงพลเดินเท้ากองทัพ
 ในลัทธิเตล่งพ่ายที่ว่า

เมอลหมี่ผสมทจร	สรวมอาวุธไฟจิตร
พิศหลายเพศหลายพวก	ใส่เสื้อหมวกพร รุก
ศรีหม่นหมึกม่วงเมฆ	ชมพู่แจกฉาดแสง
ชาวเขี้ยวแคงกุชาก	ถือสรรพศกราวุธ
เครื่องพิศุทสยรยง	พิศพลสงมากมวญ

¹ กรมศิลปากร, ลัทธิยวนพ่าย, (พระนคร : สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2514), หน้า 49-51.

² นิโคลาส แชรแอส, ประวัติศาสตร์ธรรมชาติและการเมืองแห่งอาณาจักรสยาม, แปลโดย สันต์ ท โภมคบุตร (พระนคร : สำนักพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2506), หน้า 126.

พืชผลหวานมากหมู
 ผลนอกซัดสามารถ
 สรรพอมผลคังคูลอน
 ผลกุ่มกัทธกัเนื่องนอง
 ผลกนหยันเป็นเหล่า
 ผลกฤษกรายเหลือหลาก
 คุฏกกองเกรงกฤษ
 สรรพพวกใจฉลา
 ผลคามชุกยั่วศึก
 รวยजारวมทนก
 ลางป็นหลักห้ามแลน
 ลากหือคุเขยูราง
 แจกกันชนลูกกิน
 แบ่งมรรทุกหลังข้าง
 สารวัคเวีนวิงครวจ

ผลคามคูลสามารถ
 คามผลโลห์แลส รลั้ง
 ผลกุ่มสรเนื่องนรค
 ผลเชนทองเป็นหลัน
 ผลเสนาเหลือหลาย
 มากผลแลสังสรเพื่อง
 คุจอาจปิคเคื่อนทรวัน
 ผลคามคีลายอัยุส
 พดุกเหล่าทองปราย
 นกคุ่มชานกยาง
 แกวนคามหนวคคามหมู
 บางคระแบ่งบำแบก
 หินปากนกตกแกง
 บ้างใส่ค่างใส่เกวียน
 นาทำวรวคววไซว

จากบทร่ายเหล่านี้ทำให้ทราบถึงลักษณะการแต่งกายสีต่าง ๆ ที่ใช้ซึ่งมีทั้งสีค่า สีม่วง
 สีชมพู สีขาว สีเขียว สีแดง เป็นต้น ซึ่งแบ่งเป็นหมวดของพลเดินเท้า และอาวุธที่ถือได้
 คอนข้างละเอียดความีอาวุธต่าง ๆ เช่น ทวน คามคู หอกซัด ผลคามโล ผลคามคัง

ศูนย์วิจัยทวารพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส, เคลงพ่าย, (พระนคร :
 สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2514), หน้า 25-26.

ผลคาบเขน ผลแหลน ผลชุน ผลเกาทัณฑ์ ผลก้นหยัน ผลเสนา ผลกริช ผลแสงศรเพลิง
 ผลปิ่นคาบศิลา ผลปิ่นคาบชุก ผลปิ่นทองปราชญ์ ผลปิ่นจ้าวรง ผลปิ่นโฆณฑก ผลปิ่นนกรุ่ม
 ผลปิ่นชานกวาง ผลปิ่นหามแลน

การจัดทัพในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ อาวุธบางอย่างที่แตกต่างออกไปคือ มีง้าว
 กระบองโฆมร เพิ่มขึ้น เราสามารถทราบการจัดทัพสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก ได้จากเรื่องราวเกี่ยวกับศึกสงครามที่ยกทัพ ทั้งมหากองทัพออกไปนี้

เกาทัณฑ์ทหารชานญศึก	เลือกสวนหัวศึกแล้วกล้า
เหล่าหนึ่งหน้า ป็นเสือปลา	ถือคาบศิลาเย็นเย็น
เหล่าหนึ่งหน้าหน้าเป็นสิงโต	ถือโล่แก้วคาบทั้งจักรยัน
เหล่าหนึ่งหน้ามีสิงห์	ถือธนูเกาทัณฑ์ทุกพิช
หมู่หนึ่งหน้าเป็นแมวเซา	ถือง้าวเงื่อง่าเห็บกริช
หมู่หนึ่งหน้าแรกแฉดงฤทธิ์	ถือกระบองฉบิกเหล็กคทา
หมู่หนึ่ง เป็นหน้ากาสร	ถือโฆมร เงื่อง่า
หมู่หนึ่งหน้า เป็นหน้ากา	ถือหอกตะวากกริกกราย
คางคนกวักแกว่งอาวุธ	ฤทธิ์ฤทธิ์ เพียงพลิกแผนคินหงาน
เคียวเมฆทั้งรถแก้วแหวพราย	ไพโรนายคอบเสกจ้อสุรี ¹

ส่วนอาวุธของพวกพลเดินเท้าที่ไม่ได้กล่าวถึงอีกเช่น ตรี แหลน พราแม่กัก
 ขวาน และเสโล

นอกจากพลเดินเท้าแล้ว ยังมี พลช้าง พลม้า พลรถ พลช้างหรือทัพช้าง
 เป็นกำลังสำคัญในการออกรบ เพราะใช้เป็นหน่วยประจัญบานในการจึกกระบวน กองทัพช้าง
 ออกเป็นหมวดค่าง ๆ กันดังนี้

¹ กรมศิลปากร, บทละคร เรื่องรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 ยอดฟ้าจุฬาโลก (พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปบรรณาการ, 2510), หน้า 208.

1. ข้างคัง เดินอยู่กลางริ้วชบวนหน้าเป็นข้างที่นั่งละคอ
2. ข้างกัน เดินอยู่กลางริ้วชบวนหลังเป็นข้างที่นั่งละคอ
3. ข้างแซก ทำหน้าที่ตรวจตราวิธนอกสองข้าง ไม่มีควาญหลังทำหน้าที่สารวัตรข้าง
4. ข้างแซง เดินเป็นริ้วเรียงกันทั้งสองข้างตลอดแถวไม่มีควาญหลัง ทำหน้าที่

คล้ายสารวัตรข้าง

5. ข้างล้อมวัง มีหน้าที่แวดล้อมพระคชาธาร บุณย์สัคน์โถง
6. ข้างค้ำและข้างค้ำหรือเรียกว่าข้างคัน เดินอยู่วงในของข้างล้อมวัง

ทำหน้าที่องครักษ์

7. ข้างพังคา สำหรับเจ้าพระยาเสนาบดีและเจ้าประเทศราช เป็นข้างบุณเครื่องมัน
8. ข้างพระไชย ตั้งสัคน์หลังควาญยา สำหรับประคองรัฐฐาน
9. พระคชาธาร ข้างทรงของพระมหากษัตริย์
10. พระที่นั่งกระโจอมทองบุณย์สัคน์หลังกุ่ม ใช้เป็นพระที่นั่งรองสำหรับประทับ

เวลารอนแรมไปในกาทัพ

11. ข้างโคตรแล่น เป็นข้างสัคน์เดินอยู่ท้ายกระบวนข้าง แต่ในเวลาสงคราม ข้างโคตรแล่นจะเป็นข้างประจัญบานเพราะเป็นข้างที่คู่ร้าย¹

ผู้ประจำข้าง คือ ควาญ กลางข้าง และท้ายข้าง ซึ่งคนเหล่านี้ถืออาวุธ คือ ปืนปลายขอ หอกซัด ของ้าว ขอเกราะ เช่น แพน² ถ้าเป็นข้างบุษยหัตถ์ จะมีหอก บุณย์คาง 2 เล่ม ปืนใหญ่หันปลายออกข้างขวา 1 กระบอก มีนายทหารและพลทหารสม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ กระทรวงกลาโหม, วิวัฒนาการแห่งการทหารและสัตว์ราชในกองทัพบกไทยสมัยโบราณ (พระนคร : โรงพิมพ์แผนที่, 2510), หน้า 208.

² กรมศิลปากร, พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา เล่ม 1 ฉบับพระจักรพรรดิพงษ์ (จาก) (กรุงเทพฯ : ศึกษาภัณฑ์พาณิชย์, 2524), หน้า 52.

เกราะโพกน้ำ¹ คิวข้างที่เข้ากระบวนทัพจะสวมเกราะตลอดกาย ใส่เกือกหรือรองเท้า
เหล็กสำหรับกันขวากหนามโดยใส่ทั้งสี่เท้าสวมหนารัท มีปลอกเหล็กสวมงาทั้งสองข้างกับ
มีเกราะโซ่พันวงข้าง สำหรับจะได้จับกุมยี่แย่งโค่นค่ายประทุพธุมภ์โดยไม่เจ็บปวด

พญาหรือทัฬหี จักเป็นพวกเคลื่อนที่เร็ว และใช้ในการรุกไล่ ตลอดจนสืบหา
ข่าวสารและส่งข่าว ทัฬหีแต่เดิมได้แบ่งออกเป็นกองต่าง ๆ ดังนี้ มาไทย มาฮ่อ มา
ปีกขวาชั้นใน มาปีกขวาชั้นนอก มาทหารปืน มาทหารธนู มาทหารปืนยาว และมาเร็ว

บรรดาทหารมาจะมีอาวุธประจำกายคือ ทวน ชูม หน้ำไม้ หอกซัด เขน
ง้าว และมี² ปกติทหารมาจะมีอาวุธคือ ทวน 2 เล่ม ง้าว 1 เล่ม และมีคร่ำเงิน
2 เล่ม

พลข้างหรือทหารข้าง มีหน้าที่ในการซุกซุ่ม สร้างค่ายคู ประทุพธุมภ์ ซุกอุโมงค์
สร้างสะพาน ค่อเรือ ตลอดจนปลูกพลับพลาสำหรับพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่
รบด้วย บวงครั้งใดจักเหล่าพลข้างไว้ในพลเค็มเท้า

การทหารของไทยแต่โบราณนั้นไม่ไค้แบ่งเหล่าทหารเป็นทหารบก และทหารเรือ
อย่างเด่นชัด แต่ในยามสงครามจะใช้ทั้งทางบกและทางน้ำ ถ้าเป็นการรยกทัพโดยทางทะเล
ก็จะคัดเลือกแม่ทัพนายกองที่มีความชำนาญทางทะเลเป็นผู้นำ และเรือรบนั้นจะใช้เรือทุกประเภท

¹ กรมศิลปากร, คำให้การชาวกรุงเก่า (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา,
2510), หน้า 82-115.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 115-312.

ในการบรรเทาทุกข์ อาวุธ และเสบียงอาหาร ถ้าเป็นเรือหลวงขนาดใหญ่ในยามว่างก็
จะใช้เป็นเรือค้าขายกับต่างประเทศด้วย เรือรบแก่โบราณของไทยนั้นมี 2 ชนิดคือ

1. เรือรบสำหรับใช้ทางแม่น้ำ
2. เรือรบสำหรับใช้ทางทะเล

การสู้รบกับข้าศึกศัตรูในช่วงตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ยังมีอยู่ ทั้งนี้ในด้านการฝึกซ้อม
เพื่อเตรียมการรบจึงมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังที่ รัชชัญ โภมารทัต และ ฟอง เกิดแก้ว
ได้กล่าวไว้ว่า

ในช่วงตอนต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ก็ทหารมีกระบอง เป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อชาวไทย
แทบทุกคนอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น ทั้งนี้เพราะชาวไทยแทบทุกคนจะต้องถูกเกณฑ์เป็นทหาร
เพื่อต่อสู้กับข้าศึกศัตรูที่มารุกรานชาติไทย..... ด้วยเหตุนี้ชาวไทยจึงต้องมีการฝึกฝน
การรบการต่อสู้ด้วยอาวุธในระยะประชิดเสมอ เพื่อเป็นการเตรียมตัวให้พร้อมที่จะเข้า
ทำการรบเพื่อประเทศชาติ การซ้อมรบโดยการใช้อาวุธจำลองจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่ง
ในการฝึกหัดทักษะการใช้อาวุธแต่ละประเภท ในช่วงนี้ที่ทหารมีกระบองจึงมีบทบาทสำคัญ
ในการสร้างความกล้าหาญ-กำลังใจ-ความอดทน-ตลอดจนวิธีการต่อสู้ป้องกันตัวด้วย
อาวุธต่าง ๆ ...การเล่นกระบองช่วงนี้จึงเป็นการเล่นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเตรียมตัว
ชาวไทย หรือนักรบไทยให้พร้อมเสมอที่จะเขาสงคราม...

ในรัชกาลที่ 1 ความจำเป็นของการฝึกกระบองเพื่อใช้ในการสงครามยังมี
อยู่มาก แต่การเล่นเพื่อความสนุกสนานนั้นก็ยังมีบ้าง ดังปรากฏในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์
ในรัชกาลที่ 1 ก่อนหนึ่งความว่า

รัชชัญ โภมารทัต และ ฟอง เกิดแก้ว, "วิวัฒนาการกีฬาไทย : มวยไทย
กระบองกระบอง ตะกร้อ," หน้า 29.

เมื่อนั้น
 ครัสแก่ระเคมมนทวีปสัน
 จะรำเล่นให้ เป็นสถาพร
 เจ้าจกคึกคากหัยอันช้านาญ
 ไทรำโล่ทังทวนตรี
 แทกวนเจนจักสันทักกรุ

ท้าวหมันหยาทรงเพริกเจกฉัน
 วันนี้เราสุธสาราญ
 ถวายกรเทวาในสถาน
 กัมพทวารวมลาย
 ความภริชกระบี่เป็นคู่
 จะไต่สุธสาราญมานใจ¹

ในรัชกาลที่ 2 การเล่นกระบี่กระบองเป็นไปในทางสนุกสนานเสียมาก ทั้งใน
 มหละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ตอนที่กล่าวถึงการใช้อาวุธกระบี่เข้าต่อสู้กัน
 ความว่า

เมื่อนั้น
 จึงถอกโกสณโจนจากพาลี
 ทรงกระบี่รำเรียงเคียงราย
 กระทบหันมีผลังออกมา

ท้าวกะหมิงกุนึงเรื่องศรี
 ภูมิไม่ยั้งรับรา
 ประปรายปลายกรกระบี่แล้วให้ทำ
 แล้วกลับหน้าจ้องโจมเข้าพันแดง

เมื่อนั้น
 กลับกระบี่ให้ทำเปลี่ยนแปลง
 แหกของระคุแล้วพันซ้ำ
 ท่างทรงตักถาวราราดุรี

พระสุรยวงศ์เทวากลาแข็ง
 กอแยงยางเทาเขาริฉัด
 โมซอกซ้ำมิวหนั่งแกสัณนิค
 เลี้ยวไล่ตามคิกคากานาน²

¹ เรื่องเดียวกัน หน้า 31

² กรมศิลปากร, มหละครเรื่องอิเหนาพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า
จุฬาโลก, (กรุงเทพฯ : เจริญรันทน์การพิมพ์, 2516), หน้า 336-337.

ในสมัยรัชกาลที่ 3 การเล่นเกมกระบองเล่นเพื่อเตรียมพร้อมทางสงครามความมากกว่า
ความสนุกสนาน

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดปรานกระบี่
กระบองเป็นพิเศษ โปรดให้สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหามาลา กรมหมื่นกุฎราชกุมาร ซึ่งเล่น
กระบี่ กระบอง เป็นการสมโภชที่หน้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามเจ้านายที่ทรง
กระบี่กระบอง ในครั้งนั้นคือ

คู่ที่ 1 กระบี่ เจ้าฟ้าจากรนทรมณี (สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระจักรพรรดิพงษ์)
พระองค์เจ้ากัมลาศเลอสรร (กรมหมื่นราชศักดิ์โมสร)

คู่ที่ 2 หลอง พระองค์เจ้าคันทรางคบุล (กรมหลวงพิชิตปรีชากร)
พระองค์เจ้าทวีดิษยาภ (กรมหมื่นนุชเรศสารวงศ์ถิติ)

คู่ที่ 3 ง้าว พระองค์เจ้าสุรสวัสดิ์ (กรมหลวงอดิศรอุดมเดช)
พระองค์เจ้าทองกองก้อนใหญ่ (กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม)

คู่ที่ 4 ค่าย 2 มือ พระองค์เจ้าอนุกรมอนันตนาถ
พระองค์เจ้าชุมพลวิชสมโภช (กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์)¹

การเล่นกระบี่กระบองคงจะเริ่มพักตัวเป็นการใหญ่ในแผ่นดินนี้เอง เพราะความปกติ
พระเจ้าอยู่หัวทรงโปรดกีฬาอะไร ก็พำนักยอมเจริญและเฟื่องฟู² กระบี่กระบองจึงมีการเล่น

¹ นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, วิชากระบี่กระบอง, หน้า 8-9.

² โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า,
(พระนคร : โรงพิมพ์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2510), หน้า พ.45.

กันในงานสมโภชต่าง ๆ เช่น งาน โคนจุก งานบวชนาค งานทอดกฐิน งานทอดผ้าป่า เป็นต้น

หลังจากนั้นเป็นต้นมาได้มีคณะกรรมการบ็กระบองและครูผู้สอนได้ทำการสอนกรรมการบ็กระบองกันมาก เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เคยทรงศึกษาวิชากรรมการบ็กระบองกับหลวงมลอโยชานุโยค นอกจากนี้ยังมีพระไชยโยชกชกษณะ ขุนยี่สารสรรพยากรณ์ เป็นต้น ซึ่งเป็นครูกรรมการบ็กระบองสมัยนั้น ส่วนในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็มีหลวงวิศาลธรรม์ อาจารย์ปกครองโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ส่วนในต่างจังหวัดนั้นก็มีการเล่นกรรมการบ็กระบองกันโดยทั่วไป

ในรัชกาลที่ 7 กรรมการบ็กระบองชมเชยบางคน แต่ก็ยังมีการฝึกหัดและเรียนกันเช่นทางโรงเรียนนายร้อยทหารบก เมื่อพุทธศักราช 2468 ได้จ้างครูภายนอกมาสอนวิชาอาวุธโบราณ ซึ่งมี ครูจ้อน ครูสมหวัง และครูสุข จากคณะกรรมการบ็กระบองวัดสามงาม

ในรัชกาลที่ 8 ผู้ที่มีบทบาทที่สำคัญยิ่งในช่วงระยะนี้ก็คือ ท่านอาจารย์ นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา โดยท่านได้นำเอาวิชากรรมการบ็กระบองมาทดลองเริ่มสอนนักเรียนพลศึกษากลางเป็นครั้งแรก เมื่อปีพุทธศักราช 2478 ทดลองสอนอยู่ 1 ปี ได้ผลดี จึงได้กำหนดวิชากรรมการบ็กระบองเข้าไว้ในหลักสูตรฝึกหัดครูพลศึกษาทุกระดับจนถึงปัจจุบันนี้ จึงนับได้ว่า ท่านเป็นผู้นำเอาวิชากรรมการบ็กระบองเข้ามาในวงการ ศึกษาเป็นท่านแรก

ในปัจจุบัน กีฬากรรมการบ็กระบองยังคงได้รับความนิยมของประชาชน จะเห็นได้จากมีคณะกรรมการบ็กระบองเกิดขึ้นอย่างมาก และได้มีการบรรจุวิชากรรมการบ็กระบองไว้ในหลักสูตรโรงเรียนได้เรียนเป็นวิชาบังคับ จึงทำให้มีการสอนกันตามโรงเรียนต่าง ๆ ทั่วประเทศ

ในปี พ.ศ. 2501 บัณฑิตนิลาชา โคเขียนหนังสือ "แนวสอนวิชาอาวุธโบราณ" ที่ได้อัดค้นขึ้นจากหลักเดิม โดยรวบรวม เรียบเรียงการเล่นกระบี่กระบองออกเป็นอาวุธต่าง ๆ ดังนี้

อาวุธโบราณมีอยู่ 7 อย่างคือ

1. กระบี่
2. กระบอง
3. คามสองมือ
4. คามโล่
5. ง้าว
6. ไม่นับหรือคัง
7. มวยไทย

อาวุธมีการฝึกหัดดังนี้

1. ฝึกกระบี่ท่าพรหมนั่ง และพรหมยืน พร้อมด้วยไม้รำ 5 ไม้ ไม้รบ 8 ไม้ จับคู่ต่อสู้ใช้ไม้คละ 3 ชุด แต่ละชุดมีการเข้าฟัน แล้วฉากแยกสุดท้ายจบ
2. ฝึกกระบองท่าพรหมนั่ง และพรหมยืนพร้อมด้วยไม้รำ 5 ไม้ ไม้รบ 8 ไม้ จับคู่ต่อสู้ใช้ไม้คละ 3 ชุด แต่ละชุดมีการเข้าฟันแล้วฉากแยกสุดท้ายจบ
3. ฝึกคามสองมือท่าพรหมนั่งและพรหมยืนพร้อมด้วยไม้รำ 5 ไม้ ไม้รบ 8 ไม้ จับคู่ต่อสู้ใช้ไม้คละ 3 ชุด แต่ละชุดมีการเข้าฟัน แล้วฉากแยกสุดท้ายจบ
4. ฝึกคามโล่ท่าพรหมนั่ง และพรหมยืนพร้อมด้วยไม้รำ 5 ไม้ ไม้รบ 8 ไม้ จับคู่ต่อสู้ใช้ไม้คละ 3 ชุด แต่ละชุดมีการเข้าฟัน แล้วฉากแยกสุดท้ายจบ
5. ฝึกง้าวท่าพรหมนั่ง และพรหมยืน พร้อมด้วยไม้รำ 5 ไม้ ไม้รบ 8 ไม้ จับคู่ต่อสู้ใช้ไม้คละ 3 ชุด แต่ละชุดมีการเข้าฟัน แล้วฉากแยกสุดท้ายจบ

6. เป็กระบองกัยไม้สั้น ทำพรหมนึ่งและพรหมยีนพร้อมด้วยไม้รำ 5 ไม้ ไม้รบ
8 ไม้ จับคู่ต่อสู้ใช้ไม้คละ 3 ชุด แต่ละชุดมีการเข้าตี แล้วฉากแยกสุดท้ายจบ

7. เป็กมวยไทยตามแบบเป็กทดลองการต่อสู้คละ 3 เท ๗ ลูก 3 นาที

ในปี พ.ศ. 2513 นาย เทพหัสดิน ณ อยุธยา ได้เขียนหนังสือ "กระบี่กระบอง"
โดยรวบรวม เรียบเรียง การเล่นกระบี่กระบองออกเป็นตอน ๆ ดังนี้

ตอนที่ 1 เกี่ยวกับกำเนิดของกระบี่กระบอง ประโยชน์ของการเล่นกระบี่กระบอง

ตอนที่ 2 เกี่ยวกับเครื่องอุปกรณ์การเล่นกระบี่กระบอง ประกอบด้วยสนามเล่น
เครื่องกระบี่กระบอง เครื่องดนตรีประกอบการเล่น

ตอนที่ 3 เกี่ยวกับการเรียนวิชากระบี่กระบอง ประกอบด้วยการไหว้ครู การอบรม
จิตใจ การเรียนภาคทฤษฎี การเรียนภาคปฏิบัติ

ตอนที่ 4 การเล่นกระบี่กระบอง การจัดคู่ในการต่อสู้กัน การลำดับการแสดง
จำนวนของผู้เล่น เครื่องแต่งกายของผู้เล่น ระเบียบการเล่น

ตอนที่ 5 ระเบียบการเกี่ยวกับพิธีการยกครูกระบี่กระบองในตอนที่เป็กรูปภาพจะ
ประกอบไปด้วยรูปภาพพร้อมคำบรรยายกระบี่ มีการถวายบังคม การขึ้นพรหมนึ่ง การขึ้น
พรหมยีน ไม้รำ 12 ไม้ การตีลูกไม้กระบี่ 9 ท่า

คาบสองมือมีการขึ้นพรหมนึ่ง การขึ้นพรหมยีน ไม้รำ 12 ไม้ การเดินแปลงการ
จ้วงกลับหัวสนาม การตีลูกไม้ 6 ไม้ การต่อสู้ 7 ท่า

¹ รอยโทบัว นิลสาขา, แนวสอนวิชาอาวุธโบราณ, (พระนคร : โรงพิมพ์โรงเรียน
นายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2501).

คาบคั่ง มีการขึ้นพรหมนึ่ง การขึ้นพรหมย่น การรำคาบคั่ง 12 ไม้ม การเดิน
แปลง การทอสู

ง้าว มีการขึ้นพรหมนึ่ง การขึ้นพรหมย่น ไมรำ 12 ไม้ม การเดินแปลง การกลับ
หัวสนาม การตีลูกไม้ 6 ไม้ม การทอสู 11 ท้า

ไม้สั้น มีการถวายเป็นมังคม การขึ้นพรหม ไมรำ 8 ไม้ม การเดินแปลง การทอสู
ระหว่างไม้สั้นกับพลอง 4 ท้า

พลอง มีการขึ้นพรหมนึ่ง การขึ้นพรหมย่น ไมรำ 12 ไม้ม การตีลูกไม้ 6 ไม้ม
การทอสู 9 ท้า¹

ในปี พ.ศ. 2518 พงศ์ เกิดแก้ว ได้เขียนหนังสือ "วิชาพลานามัย-พลศึกษา
(พ.401-402)"

โดยรวบรวมการเล่นแบดมินตันและกระบอกไม้กระบอก ในส่วนของกระบอกไม้กระบอกประกอบ
ด้วยประวัติความเป็นมา หลักการฝึกอบรม ประโยชน์ของวิชากระบอกไม้กระบอก อุปกรณ์กระบอก
กระบอก เครื่องดนตรี ประเพณีการเรียนวิชากระบอกไม้กระบอก ระเบียบเกี่ยวกับพิธีกรรม
กระบอกไม้กระบอก การถวายเป็นมังคม การขึ้นพรหมนึ่งกระบอก การขึ้นพรหมย่นกระบอก ไมรำ 12 ไม้ม
การกลับหัวสนามเมื่อรำไม้ต่าง ๆ การเดินเข้าหาคู่อสู 9 ท้า²

¹ นาค เทพหัสดิน ณ อยุธยา, วิชากระบอกไม้กระบอก, (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา,
2513)

² พงศ์ เกิดแก้ว, แบบเรียนพลานามัย พลศึกษา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
วัฒนาพานิช, 2518.)

ในปีเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการ ได้บรรจุวิชากระบี่กระบองไว้ในหลักสูตรประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2518 ซึ่งได้จัดเป็นวิชาบังคับเลือกของหมวดพลานามัย พ. 402 วิชากระบี่กระบอง ซึ่งประกอบด้วยประวัติความเป็นมา การขึ้นพรหม และการ ร่ายรำกระบี่ทักษะการตีลูกไม้ การเดินแปดและการลกล้อ เทคนิคในการต่อสู้ป้องกันตัวของ วิชากระบี่ ระเบียบวิธีเล่นกระบี่กระบอง¹

ในปี พ.ศ. 2519 นบยอม อ้าวสุคนธ์ และ พินิจ วงศ์สินธุวิเศษ ได้เรียบเรียง "คู่มือกระบี่กระบอง" โดยรวบรวม กำเนิดการเล่นกระบี่กระบอง เครื่องอุปกรณาารเล่น กระบี่กระบอง ระเบียบเกี่ยวกับพิธียกครูกระบี่กระบอง ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ กระบี่ จะมี การถวายบังคมการขึ้นพรหม การร่าย การตีลูกไม้ ไม่ลกล้อ ในเนื้อหาเกี่ยวกับดาบสองมือ จะอธิบายถึงการขึ้นพรหม การร่ายรำ การตีลูกไม้ การลกล้อ²

ในปี พ.ศ. 2520 ฟอง เกิดแก้ว ได้เขียนหนังสือ "วิชาพลานามัย พลศึกษา (พ. 402) กระบี่กระบอง" โดยรวบรวมประวัติและความเป็นมา การขึ้นพรหมและการ ร่ายรำกระบี่ทักษะการตีลูกไม้ การเดินแปดและการลกล้อ เทคนิคในการต่อสู้ การป้องกัน ตัวของวิชากระบี่ ระเบียบและวิธีการเล่นกระบี่กระบอง³

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือการใช้หลักสูตรหมวดวิชาพลานามัยตามหลักสูตรมัธยมศึกษา ตอนปลาย พุทธศักราช 2518, (กรุงเทพมหานคร : แผนกการพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2519)

² นบยอม อ้าวสุคนธ์ และ พินิจ วงศ์สินธุวิเศษ, คู่มือกระบี่กระบอง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม, 2519).

³ ฟอง เกิดแก้ว, แบบเรียนวิชาพลานามัย พลศึกษา (พ.402), (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2520).

ในปี พ.ศ. 2529 กระทรวงศึกษาธิการ ได้บรรจุวิชากระบี่กระบองไว้ในหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 ในกลุ่มพัฒนาบุคลิกภาพ วิชาบังคับในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ในวิชา พ. 203 กระบี่ 1 และวิชา พ. 204 กระบี่ 2 โดยรวบรวมความรู้ทั่วไปและคุณค่าของกระบี่ ทักษะเฉพาะตัวเบื้องต้นของนักกระบี่ ระเบียบประเพณี มารยาทของการเป็นผู้เล่น และผู้ดูที่ ทักษะเทคนิค และความสามารถพิเศษในการเล่นและแสดง¹

ในปีเดียวกัน บุญส่ง หวังวชิณกุล และ สุวัฒน์ คงศรีวิชัย ได้เขียนหนังสือ "กระบี่-กระบอง" โดยรวบรวมประวัติความเป็นมาของสำนักดาบศรีบุญยานนท์ ความเป็นมาของกระบี่กระบอง อุปกรณ์การเล่นกระบี่กระบอง การเรียนวิชากระบี่กระบอง การเล่นกระบี่กระบอง และยังได้เขียนเกี่ยวกับ กระบี่ มีการถวายเป็นสังฆทาน ชื่นพรหม ไม่ไร่ เดินแปลง การตีลูกไม้ นอกจากนี้ยังมีคาบสองมือ การชื่นพรหม ไม่ไร่ เดินแปลง การตีลูกไม้²

ในปี พ.ศ. 2522 จรินทร์ ธานีรัตน์ ได้เขียนหนังสือ "กระบี่กระบอง" โดยรวบรวม ประวัติกระบี่กระบองไทย ประโยชน์ของการเล่นกระบี่กระบอง อุปกรณ์การเล่นกระบี่กระบอง การเรียนวิชากระบี่กระบองภาคทฤษฎี การเรียนวิชากระบี่กระบองภาคปฏิบัติ แบบและทิศทางของการเปลี่ยนแปลงท่ากลับหัวสวนามขณะเดินแปลง การตีลูกไม้หรือการตีหลัก การต่อสู้หรือตีพลิกแพลง กติกาการแข่งขันคาบไทย³

¹ กระทรวงศึกษาธิการ, หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้นพุทธศักราช 2521, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2520).

² บุญส่ง หวังวชิณกุล และ สุวัฒน์ คงศรีวิชัย, กระบี่กระบอง, (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์)

³ จรินทร์ ธานีรัตน์, กระบี่กระบอง, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์แผนกการพิมพ์, 2522).

ในปีเดียวกัน เสงี่ยม พรหมบุญพงศ์ ได้เขียนหนังสือเรียนวิชา "แบบเรียนพลานามัย พ.203, พ.204 igrณี" โดยแบ่งเนื้อหาเป็น grณี 1 และ grณี 2 grณี 1 จะมีเนื้อหาความรู้ทั่วไป ประโยชน์และความสำคัญของ grณี ระเบียบประเพณีและวิถีเล่น ไ้ร่า 1-6 การถวายบังคม การขึ้นพรหม การรับ grณี 2 จะเป็นการสร้างเสริมความรู้และทักษะ ไ้ร่า 7-12 การตีและการรับลูกไม้ผสม¹

ในปีเดียวกัน กระทรวงศึกษาธิการได้เขียนหนังสือเรียน "วิชา grณี 1 (พ.203) และ grณี 2 (พ.204)" โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น grณี 1 และ grณี 2 grณี 1 ประกอบด้วยประวัติความเป็นมาของการเล่น grณี ระเบียบประเพณีในการเล่น grณี ประโยชน์และคุณค่าของ grณี grณีของ เครื่องแต่งกายของผู้เล่น มงคล สนามเล่น grณี grณีของ ระเบียบประเพณีและวิธีการเล่น grณี grณีของ ท่าร่า grณี ไ้ร่าที่ 1 ถึงที่ 6 การกลับหัวสนาม ไ้ร่า การจ้วงลงสู่ที่นั่งขึ้นพรหม การถวายบังคมเร็ว เป็นต้น ส่วน grณี 2 จะประกอบไปด้วย ไ้ร่าที่ 1 ถึงไ้ร่าที่ 12 ไม้ค่อ การตีลูกไม้ผสม ระเบียบการแข่งขัน grณี grณีของระหว่าง นักเรียน นักศึกษา ของกรมพลศึกษา²

ในปี พ.ศ. 2524 กระทรวงศึกษาธิการ ได้บรรจุวิชา grณี grณีของไว้ใน "หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524" อยู่ในวิชาบังคับ พ. 006 คาบสองมือ ซึ่งประกอบด้วยความรู้เกี่ยวกับความเป็นมา ระเบียบประเพณีที่เกี่ยวกับคาบสองมือ ทักษะการตี และการ

¹ เสงี่ยม พรหมบุญพงศ์, แบบเรียนพลานามัย พ.203, พ.204 igrณี, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชจำกัด, 2522).

² กระทรวงศึกษาธิการ, หนังสือเรียนวิชา grณี 1 (พ.203) และ grณี 2 (พ.204), (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2522).

ต่อสู้ป้องกันตัวคุณค่าความสำคัญ และวิธีนำไปใช้ในทางที่ถูกได้ประโยชน์ การบริหารและ การบำรุงร่างกาย การปฏิบัติเกี่ยวกับการใช้และการเก็บรักษาอุปกรณ์ทาบสองมือ นอกจาก ความสองมือแล้วยังมีวิชา พ.007 พลอง ซึ่งประกอบด้วยความเป็นมา ระเบียบเกี่ยวกับการ เล่นพลอง ทักษะการรำ การต่อสู้ป้องกันตัว คุณค่า ความสำคัญ และวิธีการนำไปใช้ให้เป็น ประโยชน์ การบริหาร และการบำรุงร่างกาย วิชาปฏิบัติเกี่ยวกับการรักษาอุปกรณ์พลอง¹

ในปีเดียวกัน นายกัทธา ไคเขียนหนังสือ "กระบี่กระบอง" ไคกล่าวถึงประวัติ ความเป็นมา อาวุธที่ใช้ในการทำลายคู่ต่อสู้ อาวุธที่ใช้ในการป้องกันตัว การแสดงกระบี่ กระบอง สำนักรับชมการแสดงกระบี่-กระบอง การถวายบังคม การรำพรหมนั่งหรือพรหมยืน การเดินแปลง การต่อสู้ เวลาในการแสดง กติกาการตัดสินการประกวดกระบี่กระบอง การ พันดาบไทย²

ในปีเดียวกัน เอนก ช้างน้อย ได้ศึกษาในเรื่อง "ปัญหาการเรียนการสอนวิชา กระบี่กระบองในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานคร" โดยส่งแบบสอบถามไปยังครูผู้สอน วิชากระบี่กระบองจำนวน 55 คน และนักเรียนที่เรียนวิชากระบี่กระบองมาแล้วในภาคต้น ปีการศึกษา 2523 จำนวน 350 คน ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาที่ครูประสบมากเกี่ยวกับวิชา กระบี่กระบองได้แก่ วิธีปลูกฝังและการสร้างแนวคิดในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ความไม่เหมาะสมของสถานที่ การขาดความระมัดระวังของนักเรียน ส่วนนักเรียนประสบปัญหา มาก ทางด้านทักษะของครู สถานที่เรียนที่มีพื้นแข็ง การจัดกิจกรรมให้เหมาะสมการเรียนศิลป วัฒนธรรมไทย

¹ นายกัทธา, กระบี่กระบอง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อานวยสาส์น, 2524)

² เอนก ช้างน้อย, "ปัญหาการเรียนการสอนวิชากระบี่กระบองในชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาพลศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2524).

ในปี พ.ศ. 2525 ชัชชัย โกมารทัต และ พงก เกิดแก้ว ได้เขียนบทความ เรื่อง "วิวัฒนาการการศึกษาไทย : มวยไทย กระบี่กระบอง ตะกร้อ" เพื่อประกอบการสัมมนา เรื่องวิวัฒนาการของศิลปะและวัฒนธรรมแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ในรัช 200 ปี แห่งประชุม สาราณิเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น 3 ตอนคือ ตอนที่ 1 เกี่ยวกับ มวยไทย ตอนที่ 2 เกี่ยวกับกระบี่กระบอง ตอนที่ 3 เกี่ยวกับ ตะกร้อ ในส่วนที่ เกี่ยวกับกระบี่กระบองนั้น กล่าวถึงวิวัฒนาการของกระบี่กระบอง ความสำคัญจุดมุ่งหมาย และ โอกาสในการเล่นกระบี่กระบองในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์โดยละเอียด¹

ศูนย์วิทยพัชการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ ชัชชัย โกมารทัต และ พงก เกิดแก้ว, วิวัฒนาการการศึกษาไทย : มวยไทย กระบี่กระบอง ตะกร้อ, 2525.